

prospekterne, hvem der byggede dem, hvornår de blev bygget om, hvem der boede der, hvordan personerne familiemæssigt og bekendtskabsmæssigt forholdt sig til andre i hovedstaden, hvordan de kunne være kommet i berøring med Holm o.s.v. Dertil kommer alt, hvad han har kunnet finde frem til om billedernes proveniens. Ved hjælp af sådanne analyser kan Erik Husted i visse tilfælde skarpsindigt argumentere for en ny fortolkning af et værks tilblivelses-historie (se eksempelvis s. 80-81).

Det yderst grundige notearbejde demonstrerer med al tydelighed, at her er der gjort en meget stor indsats. Ikke alene er al relevant litteratur anvendt, men der er i lige så høj grad benyttet utrykt materiale som dokumenterer, at forfatteren kender de arkivalske krinkelkroge. Skade blot, at der ikke er afsat plads til en samlet oversigt over litteratur og arkivalier. Nu må man nøjes med en slægtoversigt, en bibliografi over familien Holm og et personnavneregister.

Erik Husted skriver i forordet beskedent, at han ikke vil eller kan behandle emnet ud fra en kunsthistorisk synsvinkel, og hans indsats skal derfor heller ikke bedømmes på den led. Men så kan han unægtelig så meget andet af central interesse for Københavns historie.

Dorthe Falcon Møller

HANNE ENGBERG: En frigørelseshistorie. Margrethe Vullum 1846-1918. København, Gyldendal, 1994. 386 s., ill.

»En frigørelseshistorie« er andet bind i forfatterens biografiserie om tre generationer af en familie, der hver på sin markante måde gjorde deres tid med og samtidig lånte den farve af deres personlige engagement.

Første bind – »En kærlighedshistorie« (1991) – om Maria og Orla Lehmann skildrede gennem breve og dagbogsnotater den nationalliberale æras tro på, at det gode liv var en stræben efter det ideale og dermed i realiteten en kamp for at tilpasse sig selv og hinanden tidens romantiske mands- og kvindeidealer.

»En frigørelseshistorie« handler om Maria og Orla Lehmanns datter Margrethe, gift Rode og senere Vullum, der i sit omskiftelige og i mange henseender tragiske liv gjorde hele det oprør mod forældregenerationens idealer med, som blev nødvendiggjort af nederlaget i 1864 og sammenbruddet for den optimistiske dualisme i videnskaben.

Størst interesse har Hanne Engbergs bog som en beretning fra den historiske virkelighed om, hvad der skete med Nora fra Ibsens »Dukkehjem«, da hun gik ud. Én gang gjorde Margrethe som Nora og forlod, koste hvad det ville, et ægteskab, der ikke levede op til hendes ideelle kærlighedsfordringer. Gennem et langt efterliv med den norske venstrepolitiker Erik Vullum betalte hun siden den fulde pris for at stå ved det valg, hun én gang havde foretaget. At Margrethes skilsmisse fra Gotfred Rode efter alt at dømme udgjorde én af Ibsens inspirationskilder, gør derfor ikke historien mindre interessant.

»En frigørelseshistorie« er således en velvalgt titel, selv om bogen måske set fra en mere prosaisk synsvinkel lige så godt kunne have heddet 'Historien om Fru Margrethes penge'. Som arving efter morfaderen Hans Puggaard og faderen Orla Lehmann var Margrethe Vullum en rig kvinde, og fordi hun selv havde et nærmest asketisk forhold til disse penge, blev de på mange måder livlinen til de

fire mænd, hun i løbet af sit liv ødslede sin knugende omsorg på: Gotfred Rode, der startede Skovgaard Højskole for hendes penge, Erik Vullum, der søgte at slå sig frem som avisredaktør og folketaler for hendes penge og endelig sønnerne Ove og Helge Rode, hvoraf den sidste forblev hendes hjertens- og smertensbarn, der til stadighed måtte have økonomisk tilskud for at realisere sine digteraspirationer.

Margrethe Vullum forblev tro mod de tanker, der lå bag hendes frigørelse. Som anmelder og forfatter deltog hun i 'den store nordiske krig om seksualmoralen' i 1880'erne (s. 219-54, skildret i sin helhed af Elias Bredsdorff i 1973), hvor hun valgte side mod den tidligere så højt beundrede Bjørnstjerne Bjørnson og hans forfægtelse af 'handskemoralen' – postulatet om, at en højere kultur krævede seksuel afholdenhed før ægteskabet af såvel mænd som kvinder. Hun var fortalere for positivismen, realismen, ateismen og sågar arbejderkvindernes sag. Opgøret med de nationalliberale p.g.a. deres ansvar for 1864, der dog altid standsede lige før den sakrosankte far blev draget med i faldet, førte hun i 1890'erne videre i en parallel og upopulær appel til nordmændene om for alt i verden at undgå en krig med Sverige over unionsforholdet (s. 276-84).

Men overalt strømmer under frigørelsestemaet det underliggende pengetema og fortæller om et opgør, der kun gennemføres halvt, og om en dobbelttydighed i Margrethe Vullums frigørelse fra den traditionelle kvinderolle. Pengene, der skabte Erik Vullum en slags politisk karriere, gjorde ham også til dranker, og i den senere del af deres samliv blev det hendes udtrykte ambition, at hun ville have ham ud af politik. På den anden side kunne i virkeligheden hverken hun eller han leve med, at det ikke var manden i huset, der var den succes, som hun blot kunne stå bag. Aldrig var hun så lykkelig, som når folk roste Vullum som en ny Orla Lehmann (s. 225). Hendes egen 'karriere' som politisk aktiv var derimod lige som hendes privatliv altid styret af et behov for at bekymre sig og uegennyttigt stille sig i større sagers tjeneste.

Det er på den ene side Hanne Engbergs fortjeneste nøgternt at afdække det historisk betingede i dette kvindeliv. På den anden side kommer der jævnligt noget anstrengt ind i forsøget på at aftvinge Margrethe Vullums personlige liv virkelig historisk interesse. Dertil lægger Margrethe selv for mange hindringer i vejen med sin »overanstrengte idealisme«, som Hanne Engberg får defineret sidst i bogen (s. 360-62), hvor samspillet med 1880'ertilitteraturens ideal af en 'frigjort (middelklasse) kvinde' trækkes frem. Denne rene frigørelse kom til at svæve ret frit i luften og ærlig talt ikke langt fra det kvindeideal, som Maria Lehmann ifølge Orla Lehmann personificerede.

Også kildematerialet stiller sig dog hindrende i vejen. Ikke fordi det i sig selv i hovedsagen udgøres af 'private' kilder, men fordi udsagn om menneske- og livssyn i breve i forbindelse med skilsmisse og ægteskabelige opgør nok bør tillægges langt mindre repræsentativ karakter, end Hanne Engberg gør (se især s. 128 og 137-38). Den styrke og afstandtagen fra Maria Lehmanns »selvopofrende livssyn«, Margrethe her præsenterer sin mand for, harmonerer således slet ikke med, hvordan hun faktisk valgte at leve resten af sit liv. Samtidig har forfatteren lagt stor vægt på at få afklaret, hvor Rodes/Vullums levede, hvornår, og med hvem de omgikkes. Sådanne lumsk kedsommelige 'hofkrøniker' skæmmer jo ofte biografier, og denne udgør i så henseende ingen undtagelse.

Hanne Engberg har som også i sit tidligere værk et loyalt, ja næsten rørstrømsk forhold til sine personer. Og jeg tror, man skal glæde sig over, at erindrings-

litteraturen omkring Margrethe Vullum har været så tilpas kras (se s. 321 og 359 ff.), at Hanne Engberg ikke i sine egne konklusioner har kunnet komme uden om den. Det giver billedet dybde, noget man ikke kan sige om forfatterens positive skildring af Orla Lehmanns »kærlighed« til datteren, der gav sig til kende som en veltilrettelagt kampagne for at bringe den afdøde Maria tilbage på jorden i ideel skikkelse. Her ligger for mig at se den tidligt lagte spire til den mangel på frigørelse, der rummes i denne frigørelseshistorie. Men det er jo desværre også en anden måde at få sagt på, at Margrethe måske er mere spændende som en vigtig facet af sin fars personlighed end på grund af sin egen.

Grethe Jensen

NYESTE TID

JETTE MACKINTOSH: Danskere i midtvesten, Elk Horn-Kimballton bosættelsen 1870-1925, Institut for økonomisk historie, Københavns Universitet, Akademisk Forlag 1993, 222 s., kr. 228.-.

Udvandrerhistorie sådan som emnet blev intensivt dyrket i de nordiske lande efter 1967 fik mest karakter af studier i Skandinaviens socialhistorie – emigrationen blev betragtet som spejlbillede af sociale og økonomiske forhold i de enkelte landsdele – hvem udvandrede og hvem blev hjemme? Vandringerne kunne bruges som et nyt, effektivt værktøj til belysning af indenrigshistorien lige så meget som bidrag til det nok så interessante emne: international migrationshistorie. Det skyldtes kildematerialets art: man kan herhjemmefra stort set kun følge danske udvandrere til de gik om bord på skibene ved Kvæsthusbroen i København – oplysninger om, hvor udvandrerne rejste hen, og hvordan det siden gik dem er så sparsomme i dansk materiale. Hvis man skal vide noget om det, må man rejse til indvandrerlandene, først og fremmest USA, og så at sige begynde forfra med grundmaterialet, amerikanske folketællinger osv, et nok så besværligt og genstridigt arbejde.

Derfor må man være Jette Mackintosh taknemmelig for hendes afhandling om danskerne i to små amerikanske counties i Iowa. Det er så vidt vides den første danske forsker, der har påtaget sig det møjsommelige arbejde at oparbejde et statistisk materiale og samle grundmateriale om et stykke af »den anden ende« af den danske emigration før 1914. Der findes jo en ganske omfattende dansk-amerikansk litteratur om enkelte sider af den danske indvandring, men det er jo helt overvejende af personal- og lokalhistorisk art, med udgangspunkt i pastor P.S. Vigs omfattende beskrivelser, »Danske i Amerika« i to bind fra 1908 og 1916. Men så vidt vides er der ingen danske forskere, som er taget til USA og har gennemført detailstudier af danske settlements ud fra de systematiske forskningsmetoder, som har været brugt i de nordiske landes udvandrerstudier. I så henseende ligger vi langt efter de store undersøgelser, som svenske og norske historikere har foretaget i USA. Forklaringen herpå ligger lige for: danskerne er et mikroskopisk mindretal i USA sammenlignet med de store, sammenhængende svenske og norske bebyggelser i Midtvesten.